

**ВПЛИВ ЕЛЕМЕНТІВ ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА СИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ АГРАРНИХ
ПІДПРИЄМСТВ НА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ**

М.В. Зось-Кіор

к.е.н, доцент, завідувач кафедри менеджменту і права

Луганський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Головна мета управління земельними ресурсами аграрних підприємств – це насамперед визначений результат (стан об'єкта), на досягнення якого спрямовані засоби і методи регулювання соціально-економічного розвитку та покращення екологічного стану. Спрямування в досягненні мети завжди спонукають соціально-економічну та екологічну діяльність. Удосконалення системи управління земельними ресурсами соціально-економічним розвитком країни є одним із вузлових питань політики будь-якої держави. Крім того, в Україні управління земельними ресурсами є ключовою проблемою земельної реформи, що до останнього часу не знайшла остаточного вирішення і пов'язана з питанням про шляхи економічного і політичного розвитку.

Управління земельними ресурсами пов'язано із земельними відносинами і охоплює весь спектр суспільних відносин – від соціального до економічного, правового, екологічного й іншого видів управління. У сучасному українському суспільстві управління земельними ресурсами розглядається як систематичний, свідомий, цілеспрямований вплив держави і суспільства на раціональне використання землі через ринкові земельні відносини. Цей вплив заснований на пізнанні об'єктивних закономірностей з метою забезпечення ефективного функціонування земельних ресурсів країни.

Слід зазначити, що одного лише виявлення та встановлення сутності за-

кономірностей недостатньо – слід віднайти дієві механізми управління ключовими факторами, що здійснюють вплив на ефективність функціонування системи управління земельними ресурсами аграрних виробників України, що є актуальною науковою проблемою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток системи управління земельними ресурсами кожного окремого аграрного підприємства безпосередньо пов'язаний із територією та земельним потенціалом. Економічна ефективність використання й експлуатації земель є однією з центральних проблем економічного розвитку держави. У процесі реформування аграрного сектору виникли різні структури, діяльність яких спрямована на розвиток сільського господарства, ефективне використання земельних ресурсів і забезпечення населення продуктами харчування для забезпечення в першу чергу продовольчої безпеки країни.

Розробці наукової проблеми, пов'язаної з обґрунтуванням напрямків ефективного використання сільськогосподарських угідь, присвячено роботи таких учених-економістів, як П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко, М.М.Федоров, А.Г. Мартин, В.Г. Ткаченко, В.М. Русан та інших.

Незважаючи на досить широке коло питань, що були розглянуті зазначеними дослідниками, слід зазначити, що обсяг досліджень є недостатнім. Зокрема **невирішеними залишаються** проблеми створення умов для ефективного господарювання на землі; запровадження інтегрованого підходу до управління земельними ресурсами, підвищення його координованості та ефективності; залучення громадськості до участі в процесі планування використання земельних ресурсів; посилення охорони земель та забезпечення їх екологоорієнтованого використання тощо. Це обумовлює необхідність проведення наукових досліджень в тому числі і з проблем впливу елементів внутрішнього середовища системи управління земельними ресурсами підприємств на її ефективність.

Формулювання мети статті - визначення ключових вартісних факторів, що сприяють або заважають підвищенню ефективності системи управління земельними ресурсами аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальним завданням даного дослідження є нагальна необхідність віднайти універсальний вимірник впливу факторів внутрішнього середовища підприємства на ефективність системи управління земельними ресурсами. Будь-яке аграрне підприємство можна представити, як сукупність взаємодіючих певним чином груп впливу (власників, менеджерів, контрагентів, пайовиків та інші), які є представниками як самого підприємства, так і його зовнішнього оточення. Від якості відносин, що формуються між представниками зазначених груп впливу зрештою значною мірою залежить ефективність функціонування підприємства в цілому та, зокрема, системи управління земельними ресурсами. Неможливо досягти позитивних результатів, якщо існує певна неузгодженість інтересів різних груп впливу на шляху досягнення загальної мети – в нашому випадку зростання ефективності системи управління земельними ресурсами аграрних підприємств.

З метою виокремлення змісту, ключові вартісні фактори пропонується розподілити на суб'єктивні та об'єктивні. Поява суб'єктивних факторів пов'язана з поведінковими передумовами груп впливу. За умови повної узгодженості власних цілей окремих груп впливу із загальними цілями організації, суб'єктивні ключові фактори не мали б жодного впливу на досягнення загальної вартісної мети. Але така ситуація неможлива, зазначені групи завжди мають поведінкові передумови, пов'язані з асиметрією, невизначеністю та опортунізмом. Тому дія суб'єктивних ключових факторів доволі суттєва. В таблиці 1 наведемо набір суб'єктивних ключових вартісних факторів, за якими здійснюється вплив на загальну мету – підвищення ефективності системи управління земельними ресурсами підприємства.

Об'єктивні ключові вартісні фактори діють завжди, незважаючи на будь-які поведінкові відхилення груп впливу. Зміна набору груп впливу означає припинення дії певних суб'єктивних ключових вартісних факторів, а дія об'єктивних факторів завжди незмінна незважаючи на набір груп впливу. В таблиці 2 наведемо перелік об'єктивних ключових вартісних факторів впливу на загальну мету.

Таблиця 1

Набір суб'єктивних ключових вартісних факторів, за якими здійснюється вплив на загальну мету

Групи впливу, між якими виникають протиріччя		Ключові вартісні фактори
сторона 1	сторона 2	
власники	менеджери	1. обмеження для менеджерів у прийнятті рішень;
		2. додатковий інформаційно-діагностичний механізм;
менеджери	контрагенти	3. «ціна позалегалності» діяльності;
Коаліція «власники+менеджери»	контрагенти	4. зміна видів діяльності, асортименту продукції, контрагентів, умов співпраці;
		5. економія витрат на забезпечення та контроль якості продукції та послуг;
Коаліція «власники+менеджери»	пайовики	7. асортиментна асиметрія на користь високотоварної продукції;
Коаліція «власники+менеджери»	грумада	8. соціальне навантаження та соціальна відповідальність бізнесу;
		9. система оподаткування діяльності;
		10. екологічний стан території;
		11. стан та тенденції змін якості ґрунтів;
Коаліція «власники+менеджери»	Коаліція «працівники+пайовики»	12. розподіл прибутків

Нагадаємо, що вартісні фактори – це своєрідні «важелі управління» досягненням загальної вартісної мети. Набір ключових вартісних факторів є суб'єктивним результатом розумових зусиль аналітика, але головною системною вимогою є збалансованість оцінних параметрів, що вимірюються дією ключових вартісних факторів.

Таблиця 2

Набір об'єктивних ключових вартісних факторів, за якими здійснюється вплив на загальну вартісну мету

Ключові вартісні фактори
1. витрати виробництва
2. використання земельних ресурсів
3. продуктивність праці
4. рівень механізації праці
5. тривалість операційного циклу
6. кадрова забезпеченість
7. співвідношення управлінського та виробничого персоналу
8. структура компенсаційного пакету працівників
9. відновлення родючості ґрунтів

Ознакою збалансованості є те, що всі властивості діяльності повинні бути враховані в наборі ключових факторів та виміряні відповідними показниками. Кількість ключових факторів повинна бути невеликою, у нашому дослідженні їх кількість дорівнює 18.

Кожен ключовий фактор повинен оцінюватися одним або максимум двома різнонаправленими показниками, тобто показників повинно бути в межах 30. Невелика кількість абсолютно різних за сенсом показників, з одного боку, та їх системна узгодженість, з іншого, дає можливість системної неузгаляненої оцінки особою, що приймає рішення, та надає оцінці певної інваріантності при зміні аналітика. Представимо оцінку зазначених ключових вартісних факторів згідно відповідних ним показників (табл. 3).

Показники, що вимірюють дію окремого ключового фактору, дають відповідь на питання щодо того, чи відповідає реальна дія фактору бажаній. У випадку відповідності складається ситуація, коли витрати в системі управління земельними ресурсами не зростають. У випадку, коли фактичне значення показника значно відхиляється від його бажаного стану, настає ситуація, при якій спостерігається зростання зазначених витрат. Це зростання обумовлено негативною дією ключового вартісного фактора, яке, у свою чергу, обумовлено поведінковими передумовами груп впливу, конфлікти серед яких впливають на даний ключовий вартісний фактор.

На підставі отриманих відхилень можна буде скласти уявлення про характер дії ключових вартісних факторів протягом двох років. Для цього нами складені карти дії ключових вартісних факторів, приклад яких наведемо в таблиці 4. У цих картах відображені зміни значень показників, що вимірюють дію ключових вартісних факторів, шляхом застосування позначок «+» та «-». Позначка «+» означає позитивну зміну, позначка «-» негативну зміну. Карта дії ключових вартісних факторів дає уяву про цю дію протягом 2009-2010 рр.

В нашому дослідженні пропонується використовувати карти дії ключових вартісних факторів по кожному з досліджуваних підприємств, в яких відображено відхилення рівня показників звітного року від попереднього.

**Комплекс показників, призначений для вимірювання
дії ключових вартісних факторів**

Ключові вартісні фактори	Показники ^{1,2}
1. «Ціна позалегалності» діяльності	питома вага «ціни позалегалності» у сумі трансакційних витрат підприємства (-);
2. Економія витрат на забезпечення і контроль якості продукції та послуг	питома вага витрат на забезпечення та контроль якості у загальній сумі витрат підприємства (+);
3. Асортиментна асиметрія на користь високотоварної продукції	коефіцієнт оновлення асортименту (+); питома вага площі культур, що потребують парупередника або парупослідовника, у загальній орній площі (-);
4. Розподіл прибутків	відношення чистого прибутку до валового прибутку (+);
5. Витрати виробництва	коефіцієнт ресурсозбереження (-,+); рентабельність витрат (+);
6. Використання земельних ресурсів	валовий прибуток у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь (+);
7. Продуктивність праці	продуктивність праці (+);
8. Обмеження для менеджерів у прийнятті рішень	індекс свободи укладання та виконання угод без залучення посередників та консультантів (-,+);
9. Додатковий інформаційно-діагностичний механізм	питома вага витрат на оплату аналітиків, послуг фінансових і податкових консультантів у загальній сумі витрат підприємства (-);
10. Зміна видів діяльності, асортименту продукції, контрагентів, умов співпраці	питома вага витрат на нові виробництва у загальній сумі витрат підприємства (+);
11. Рівень механізації праці	співвідношення виконаних умовних еталонних гектарів та фізичних гектарів (+);
12. Тривалість операційного циклу	тривалість операційного циклу (-,+);
13. Кадрова забезпеченість	коефіцієнт кваліфікаційної відповідності займаним посадам управлінського та виробничого персоналу (+);
14. Співвідношення управлінського та виробничого персоналу	питома вага витрат на управління в собівартості реалізованої продукції (-);
15. Структура компенсаційного пакету працівників	питома вага базової заробітної плати у сукупному доході працівників (-,+);
16. Соціальне навантаження та соціальна відповідальність бізнесу	питома вага задоволених претензій громади та фізичних осіб до підприємства у загальному числі таких претензій (+); питома вага витрат на соціальні потреби у загальній сумі витрат підприємства (-,+);
17. Система оподаткування діяльності	коефіцієнт податкового навантаження (-);
18. Відновлення родючості ґрунтів	питома вага витрат на відновлення та збереження родючості ґрунтів у загальній сумі витрат підприємства (+)

¹ У таблиці використані позначки «+» та «-» для кодування характеру показників таким чином:

«+» – показник-стимулянта, що повинен прагнути максимуму;

«-» – показник-дестимулянта, що повинен прагнути мінімуму;

«-,+» – показник, що має оптимальний рівень, встановлений емпірично.

² У таблиці наведено показники, які є загальновідомими, широкоживаними та не потребують додаткових пояснень.

Таблиця 4

Карта дії ключових вартісних факторів (на прикладі СФГ «Каштан»
Сватівського району Луганської області)

Суб'єктивні ключові вартісні фактори	Дія	Об'єктивні ключові вартісні фактори	Дія
1. <u>«Ціна позалегалності» діяльності</u> - питома вага «ціни позалегалності» у сумі трансакційних витрат підприємства	-	10. <u>Витрати виробництва</u> - коефіцієнт ресурсозбереження - рентабельність витрат	+ -
2. <u>Економія витрат на забезпечення та контроль якості продукції та послуг</u> - питома вага витрат на забезпечення та контроль якості у загальній сумі витрат підприємства	+	11. <u>Використання земельних ресурсів</u> - валовий прибуток у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь	+
3. <u>Асортиментна асиметрія на користь високотоварної продукції</u> - коефіцієнт оновлення асортименту - питома вага площі культур, що потребують пару-попередника або пару-послідовника, у загальній орній площі	- +	12. <u>Продуктивність праці</u> - продуктивність праці	-
4. <u>Розподіл прибутків</u> - відношення чистого прибутку до валового прибутку	+	13. <u>Рівень механізації праці</u> - співвідношення виконаних умовних еталонних гектарів та фізичних гектарів	+
5. <u>Обмеження для менеджерів у прийнятті рішень</u> - індекс свободи укладання та виконання угод без залучення посередників та консультантів	+	14. <u>Тривалість операційного циклу</u> - тривалість операційного циклу	+
		15. <u>Кадрова забезпеченість</u> - коефіцієнт кваліфікаційної відповідності займаним посадам управлінського та виробничого персоналу	+
6. <u>Додатковий інформаційно-діагностичний механізм</u> - питома вага витрат на оплату аналітиків, послуг фінансових і податкових консультантів у загальній сумі витрат підприємства	+	16. <u>Співвідношення управлінського та виробничого персоналу</u> - питома вага витрат на управління в собівартості реалізованої продукції	-
7. <u>Зміна видів діяльності, асортименту продукції, контрагентів, умов співпраці</u> - питома вага витрат на нові виробництва у загальній сумі витрат підприємства	+	17. <u>Структура компенсаційного пакету працівників</u> - питома вага базової заробітної плати у сукупному доході працівників	+
		18. <u>Відновлення родючості ґрунтів</u> - питома вага витрат на відновлення та збереження родючості ґрунтів у загальній сумі витрат підприємства	+
8. <u>Соціальне навантаження та соціальна відповідальність бізнесу</u> - питома вага задоволених претензій громади та фізичних осіб до підприємства у загальному числі таких претензій - питома вага витрат на соціальні потреби у загальній сумі витрат підприємства	+ +		
9. <u>Система оподаткування діяльності</u> - коефіцієнт податкового навантаження	-		

Виявлені відхилення дають можливість, з одного боку, логічного узагальнення дії ключових вартісних факторів, а, з іншого боку, елімінування окремих факторів для прийняття відповідних управлінських рішень щодо виправлення ситуації відносно негативно діючих факторів.

Висновки. Результати апробації запропонованої процедури оцінки впливу факторів внутрішнього середовища на ефективність системи управління земельними ресурсами аграрного підприємства доводять, що пропозиції виправдали себе і пройшли аксіологічну верифікацію. Запропонована оцінка не обмежується констатацією певного рівня ефективності системи управління земельними ресурсами, а й надає можливість керування процесу її підвищення.

Література:

1. Бухалков М. И. Внутрифирменное планирование : [учебн.] / Бухалков М. И. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 392 с.
2. Горемыкин В. А. Экономическая стратегия предприятия / В. А. Горемыкин, О. А. Богомолов. – М. : «Филинь», Рилант, 2011. – 506 с.
3. Лопатинський Ю.М. Інституціональна трансформація аграрного сектора : дис. ... доктора екон. наук : 08.00.03 / Лопатинський Юрій Михайлович. – К., 2007. – 429 с.
4. Русан В. М. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування : монографія / Русан В. М. - К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 200 с.
5. Ткаченко В. Г. Экономическая безопасность Украины в условиях рыночных трансформационных процессов / Под ред. В. Г. Ткаченко, В. И. Богачева. - Ровеньки, 2007. - 330 с.
6. Шпикуляк О. Г. Інститути і інституції у розвитку аграрної сфери економіки / О. Г. Шпикуляк, М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2011. - №7. – С. 169-177.
7. Формування організаційно-економічного механізму управління діяльністю підприємств в умовах глобалізації / Монографія. Під загальною редакцією М. В. Зось-Кіора. – Луганськ : Елтон-2, 2011. – 246 с.